FASİKÜL 1– SAYFA 1
Çeviri: Anita Tatlıer

Türk tarihi Çevresinde Yeni Araştırmalar

Burada, Aydın milletvekili, Türk Tarih kurumunun genel yazmanı Reşit Galip Bey'in ölümünden birkaç hafta önce yazdığı son yazıyı yayınlıyoruz. Bunu özellikle Kemalist Türkiye için hazırlamıştı ve bunu tarihsel incelemelere dair tam bir diziyle sürdürmeyi düşünüyordu. Tüm ülke tarafından büyük acıyla karşılanan Reşit Galip'in erken ölümü, aynı zamanda Kemalist Türkiye'yi de son derece değerli bir iş arkadaşı ve bir dosttan da mahrum bıraktı.

1. NEDEN ARAŞTIRMALARA GİRİŞİLDİ

Türk tarihi hakkında araştırmalar ve çalışmaların merkezi üç yıldan beri Türk Tarih kurumunda odaklanmış bulunuyor. Bu Kurumun kurucusu, kendi yüksek himayesine alarak bunu şahsen yeniden canlandıran bunun en dikkatli, en titiz rehberi, büyük Liderimiz, Saygıdeğer Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal'dir.

Türk tarihi Osmanlı imparatorluğu döneminde, Devlet politikasının iki farklı kavramından doğan ve bunlardan birincisi *İslamiyet*, ikincisi *Osmanlılık* olan ard arda iki akıma tabi olmuştu. İslamiyet insanlığı iki kampa ayırıyordu: İnananlar ve İmansızlar. Bu sınıflandırmanın sonuçlarının –ki aynı şekilde hristiyanlık tarihinde de gözlemlenebilir- özellikle incelenebileceği bölgeler, Avrasya ve daha belirli bir biçimde Ön Asya ve Avrupadır. Bu bölgelerde hakim olan toplulukları Müslüman ve Hrisyan olarak, ırk ve milliyet ilişkileri göz önünealınmadan, ayırma alışkanlığı bugün hala birçok ülkede mevcuttur. Buna rağmen burada, bu eğilimin söz konusu bölgelere has olduğunu ve bunun dünyanın diğer kısımlarında, örneğin Yeni Dünyada mevcut olmadığını öne sürmeyi amaçlamadığımız açıktır.

Mısır'ın fethinden sonra, Osmanlı Sultanı I.Selim, bu dönemde tamamen terk edilmiş ve ölmüş olduğunu söyleyebileceğimiz Halifeliği yeniden canlandırma ve son derece geniş bir islam birliği politikasını izleme fikrine sahip oldu. Türklere oldukça az

avantaj sağlayan buna karşı son derece ciddi sıkıntılara mal olan bu politika, türk tarih sürecinde derin izler bıraktı. Bu aynı politika, dinsel sınıf *Ulema ve bunların başı Şeyh ul-İslam*'ın büyük bir nüfuzdan ve en geniş yetkileri içeren bir siyasi sınıfın haklarından yararlanabilmesini zorunlu kılıyordu. Otoriter ve güçlü karakterdeki Sultanların döneminde fazla açığa çıkmayan bu sistemin uygunsuzlukları, zayıf iradeli hükümdarlarla birlikte bağnazlığın zaferine ulaştı, ki bunun sonuçları türk entelektüel hayatın gelişiminde bir duraklama ile ortaya çıktı ve nihayet ürkütücü bir yozlaşmaya yol açtı. Entelektüel yozlaşma siyasi yozlaşmayla el ele gitti.

İkinci siyasi güç, askeri örgütlerden oluştu. Bunlar örneğin, Yeniçeriler, Sipahiler, vs. gibi farklı sınıflara ayrılıyordu. Yeniçeriler, Monarşi ve Halifeliğin merkezi İstanbul'da çoğunluğu meydana getiriyordu. Dinsel sınıf askeri örgütlerle bir anlaşma yaptı. Böylece Sultanların otoritesi tamamen ortadan kayboldu ve hatta hükümdarların otoritesiyle görevlerinin, saraylarının idaresi ve hazinelerinden alınan paralarla yapılan inşaatların gözetimiyle sınırlı kaldığı çağlar bile oldu. Devlet işlerinin idaresi için gerekli yetki büyük Vezirlere verilmişti, bunlar dinsel sınıf, askerler ve Sarayın birbiriyle çelişkili etkileri arasında bocalayarak yönetmekten acizdiler ve aralıksız birbirini izliyorlardı.

Sultanlar en azından İstanbul'un belediye işleriyle ilgilenerek yetkilerini kullanmayı denedikleri takdirde, bu sefer de başkentlerinde Kadıların muhalefetiyle karşılaşıyordu.

III. Selim döneminde bir reform teşebbüsüne girişildiğinde reformcuların, halkın üstünde dini kesime kıyasla çok daha az bir etkiye sahip oldukları ve bu aynı dini kesimin geleneksel müttefiki olmayacak yeni bir askeri güç yaratmalarının önemli olduğu olgusu, işe ülkenin askeri örgütüyle ilgili bir reformla başlama gerekliliğini ortaya koydu. Öte yandan İmparatorluğu, en yeni bilimsel gelişmelere göre örgütlenmiş ordulara sahip ve modern teçhizatla donanmış dış düşmanlara karşı korumak da hayati bir önem taşıyordu. Fakat yerleşik askeri rejim, sadece kendi çıkarlarını gözeten dinsel sınıfla anlaştı ve bu teşebbüse karşı çıktı. 1807'de "Kabakçı Mustafa isyanı" olarak anılan gerici hareket patlak verdi ve bu Vezir vekili Köse Musa Paşa ve Şeyh ül-İslam Topal Ata Efendi tarafından hazırlandı. Bu hareket, Bayraktar Mustafa Paşa tarafından yönetilen ve zafer elde etmesine rağmen kendi gücü çerçevesinde verebileceği tüm meyveleri veremeyen, bir karşıt-devrim hareketine rağmen

yenilgiye uğratılamadı. Bu olay bir kez daha son derece açıkça, iyi niyetin ne büyük bir fikrin gerçekleştirilmesi teşebbüslerinde ne de ulusal devrimsel hareketlerde yeterli olmadığını kanıtlar.

II.Mahmut kendini çok güçlü gördüğü için, yozlaşmanın en aşırı ucuna ulaşmış ve bir halkın gözünde kutsal olan her şeye karşı saygısızlığından dolayı ve sınır tanımayan küstahlığı yüzünden popülerliğini kaybetmiş yeniçeri ordusunu ortadan kaldırabildi. Yeniçerilerin ortadan kaldırılmasından sonra, II.Mahmut hareketlerinde özgür olduğunu
düşündü ve bir reformcu rolünü üstlenmek istedi. Fakat bu düşünce temelinde giriştiği tüm çabaların geri çekilme hareketiyle bittiği söylenebilir. II.Mahmut, kendi ailesinden dünya işlerinden az çok bilgili bazı kişilerin ve ülkenin için gömüldüğü durumdan kurtulmasını dileyen bazı vatanseverlerin önerilerine uyarak, ulusal zihniyeti bilimin tüm ışıklarına karşı sıkıca kapalı tutan bağnazlığa karşı mücadele etmek gerektiğini anlamıştı. Fakat gerçekleştirmeyi istediği hemen hemen her şey, yeni askeri örgütlerden dolayı geçici olarak çekingen davranan dinsel sınıfın pasifliğine rağmen tuhaf sonuçlara ulaştı. 1828'deki kıyafet kanunu, Avusturya imparatorluğu tarafından hediye olarak gönderilen onaltı kasa giysinin saklanmasını buyuran 1829'daki *irade,* 1836'daki Devletin yüksek mertebeli kişilerinin sakallarını uzatmalarını buyuran *firman* vs. yenilikçi hareket ve bunun sonuçlarının gülünç yapıdaki birkaç örneğidir (2). II.Mahmut Şeyh ül-İslam'dan, haftalık resmi bir gazetenin yayınlanması için gerekli *fetvayı* vermesini istemek için uzun yıllar boyunca tereddüt etmişti -ve bu Batıda ilk gazetelerin yayınlanmasından iki yüzyıl sonra olmuştu (2). Osmanlı Şeyh ül-İslamların bir gazete yayınlanmasının dini yasalara uygun olup olmadığına karar vermeleri ve bu konuda bir fetva vermeleri için yüzyıllar geçmesi gerekti. Bundan bir süre önce matbaa hususunda da benzer bir durumla karşılaşılmıştı ve aynı şekilde bu alanda da iki yüzyıl kaybedilmişti.
Bu ilk gözlemler özellikle şu hususu ortaya koymaya çalışır: dinsel sınıfın üstünlüğü, ki bunun etkisi ulusun kültürel gelişimi ve uygarlığı üstünde olduğu kadar Devletin siyasi kaderinde de yıkıcı olmuştu, aynı zamanda türk tarihinin gelişme biçimine de müdahalede bulundu ve tamamen bunun doğasını değiştirmeye çalıştı.

Birçok ülkede en eski zamanlardan beri bu böyle olmuştu ve daha bildik bir örnek vermek gerekirse, ortaçağ Avrupasında dinsel sınıf, Osmanlı İmparatorluğunda da aynı şekilde, ulusal eğitim ve öğretimde en büyük söze sahipti ve hakimiyetini okula ve *medreseye* yayıyordu, böylece kültürel akımların düzenleyici bir gücünü elinde bulunduruyordu. İşte bu güce dayanarak "Kara sınıf" türk Tarihinin temel hatlarına dair yeni bir şema geliştirdi ve burada türk ulusunun İslamlıktan önceki mevcudiyeti yadsınıyordu, göz ardı ediliyordu. Böylece, Osmanlı Tarihi uyarınca, İslamlıktan önceki Türklerle İslamlıktan sonraki Türkler arasında hiçbir bağlantı bulunmaz. Bunlardan ilki burada yabancı olarak görülür, tüm diğer dinlerin üyeleriyle eş tutulur. Bunlarla kan bağından söz etmek gerçek bir suçtur ve Türklerin diğer dinlere inandıkları bir dönem olduğunu anımsamak ve özellikle anımsatmak ölümcül bir günahtır. İslam öncesi bir türk uygarlığı, bilimi, bir sanatın varlığından söz etmek resmi olarak yasaktır. Zaten, müslüman türk halkı mevcudiyetlerinin islamiyet öncesi dönemini "Cehalet Çağı" sözleriyle belirtiyordu. Osmanlı türkünün, ulusal gurur, bir ulusun kendine güveni, erdemleri ve gücünün kaynağında bulunan tarihinin ihtişamlı sayfalarını yeniden bulmak için islamiyet öncesi dönemlerini tanımasına, incelemesine izin verilmezdi.

İlk Sultanın ismi bile, bu daha sonra ulusa ve Devlete verilmişti, esas türkçe söylenişi *Otman* iken Muhammed'in dört halifesinden biri olan *Osman* olarak değiştirildi (3). Bizans belgeleri bu ismi *Athman* olarak yazıyordu ve Devletin resmi dininden ayrılan bir tarikat adına yazılan bir eserde de bu daha doğru biçimde *Otman* olarak yazılır (ı)

(1) *Le New Tidingen* d'Anvers 1605'de çıkmaya başladı. *La Gazette* (daha sonra *Gazette de France* adı altında) 1631'de ve II.Mahmut'un Takvimi-Vakayı 1831'de).

(2) Gregorios Pachymeres: *Histoire de Constantinople depuis le règne de l'ancien Justin jusqu'à la fin de l'Empire,* yunanca aslından Cousin, Apris 1673 (ı. VI) tarafından çevrildi. (Profesör Akçura Yusuf Bey'in "Osmanlı İmparatorluğunun kuruluşu ve başlıca dokümantasyon kaynakları" hakkında incelemesi.

(3) *Vilayetuamei Hacı Bektaş (*Ankara Kütüphanesi, olağanüstü el yazması örnek): *Otman* ismi burada yirmi kereden fazla belirtilmiştir.

“Osmanlılık” akımı aynı şekilde türk Tarihinin Osmanlı imparatorluğu döneminde saptırılma ve unutulmaya bırakılma tarzında da büyük bir etkiye sahip oldu. İmparatorluk, Anadolu ve Rumeli’den müslüman türkler ve hristiyanlar, kendi türk yapılarını az çok unutmuş unsurlar ve türk-olmayan unsurlardan oluşmuştu. Osmanlı Devletinin politikası, İslamiyet ilkesine yeni bir ulusal oluşum olarak tanıtmayı istediği Osmanlılığı ekleyerek, İmparatorluğun sunduğu tuhaf durumu ve bunun bileşiminden kaynaklanan homojen yapı eksikliğini iyileştirmeyi amaçlıyordu. İşte bu sebeple “Türk” terimi neredeyse tamamen tarih kitaplarından kayboldu, aynı şekilde, Devletin en yüksek görevlerini türk-olmayan unsurlara tahsis etmek de giderek bir gelenek haline geliyordu. Gerçekten de, yaklaşık bir yüzyıl süren bu akımın sonunda, Saray ve çevresinden oluşan bir ulus örneği, ulus minyatürü ortaya çıktı –ve bu örnek, bu tür bir tecrübenin ruhtan ve idealden yoksun bir halkı tehlikeye attığını kanıtladı.
Osmanlı hanedanlığı, islamiyetten önceki Türklerin varlığını unutulmaya mahkum etmeyi istediği gibi, kendisinden önce bir türk Devleti ya da ulusundan söz edilmesine de katlanamıyordu. Bu akım, özellikle Tanzimattan sonra, Devlet adamları ve osmanlı entelektüelleri tarafından öyle çok aşırıya götürüldü ki, büyük bir vatansever olarak görülen tarihçi ve şair Namik Kemal şöyle yazmakta tereddüt etmemişti:

“Bizler bu Osmanlı kabilesinin ihtişamlı torunlarıyız –ki bir kabileden dünyanın muzaffer bir Devletini yarattılar. “

Tıpkı sayısız diğerleri gibi Namık Kemal bu dizelerde, abartılı bir üslupla, Osmanlı ismini alan yeni türk İmparatorluğunun bir kabilenin ve bir ailenin kalıntılarının eseri olduğunu tekrarlıyordu ve bir türk ulusunun varlığını, Osmanlı hanedanlığından çok önce kökleri Anadolu ve Rumeli’ye dayanan bu büyük türk ırkının varlığını yadsıyordu. Şimdilik çok daha eskilere dayanan tarihle ilgilenmeyelim. Anadolu’nun bir uçtan diğerine, bu denli kısa bir sürede yapılmaları hayret uyandıran parlak Selçuklu uygarlığının muhteşem anıtlarıyla süslendiğini düşündüğünüzde; ve yüzyıllar boyu, tam da İstanbul’un surlarında başlayıp ve Orta Avrupanın sınırlarına kadar uzanan istilaları, ayrıca bunların yarattığı ard arda Devletleri ve uygarlıkları düşündüğünüzde, her seferinde

milyonlarca insanın, Hun, Avar, hazar, Bulgar, Magyar, Peçenek, Oğuz ve Kuman türklerinin yardımıyla gerçekleşmişti, yeni büyük İmparatorluğun ünlü osmanlı efsanesi “450 çadırdan” doğduğuna dair gülünç iddianın, İmparatorluğun kökenine dair, Devlet tarafından benimsenen resmi bir versiyonu olarak sınıfların resmi kitaplarına sunulabilmesine yol açan cehaletin derinliği ve aptalca bir körleşmeye karşı hayrete düşmekteyiz. Bizim kendi kuşağımız Monarşinin son yirmibeş yılı boyunca bu şaşırtıcı eğitim yönteminin şahidi ve konusu olmadı mı?
1918 Anayasasının ilan edilmesiyle birlikte, Osmanlılığın diğer bir deyişle osmanlı hanedanının çevresinde çeşitli unsurlardan oluşan bir Osmanlı ulusu yaratma ütopyası, gerçekleşmiş oluyordu. Gerçekten de Türkler ve türk-olmayan unsurlar, her biri kuşkusuz belirli bir bakış açısını izleyerek mutlakiyetin yıkılmasını, otuz yıllık bir sürgünden sonra Anayasnın geri dönüşünü ve tüm osmanlı unsurlarının temsil edileceği bir osmanlı meclisini biraz şaşkın bir memnuniyetle karşılamıştı. Hocalar ve rahipler birbiriyle kucaklaşıyor, Rum ve Ermeni patrikleri Şeyh ül-İslam ile birlikte uzun süre ayrılığın üzüntüsünü yaşamış ve birdenbire buluşan üç dostun manzarasını sunuyordu, öte yandan “komitacı” Türk, Rum, Bulgar, Ermeni, Arnavut ve Araplar da ortak bir ideali gerçekleştiren arkadaşlar gibi birbirini kutluyordu. Böylece bu manzara, “osmanlı ulusunu” gerçekleşen bir olgu kılıyordu. Osmanlılık politikası ve özellikle Tanzimattan sonra gelen Devlet adamları ve entelektüellerin çabaları dolayısıyla boşuna değildi. Anayasa, örneğin çeşitli unsurlar arasında karşılıklı sevgi ve bu unsurların ülke işlerinin yönetiminde buldukları memnuniyet gibi en sağlam temeller üzerinde osmanlılık yapısını yükseltmeye başlamıştı.
Fakat bu rüya kısa ömürlü oldu. Beş ay ancak geçmişti ki bu kutlamanın davetlileri bir rahatsızlıkla uyandı ve bu dönemde olup biten her şeyi ölçüsüz bir sarhoşluğun çılgınlıkları olarak gördü. Bunun üzerine, rahatsızlığını gidermek ve taze hava solumak için herkes osmanlılık zihniyetinin kristal sarayından kendini dışarı attı –ve bu da bir “elveda” demeden gerçekleşti. Gazi Mustafa Kemal’in türk tarihini bulduğu durum işte budur.